

Фінанси

УДК 336.61

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17243199>

**Наукові підходи до визначення і управління змінами
поведінкових факторів у сфері фінансових відносин**

Онишко Олег Володимирович

докторант кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет, 08200, Україна,

Onyshko_ov@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6286-0856>

Прийнято: 15.09.2025 | Опубліковано: 30.09.2025

Анотація: Метою статті є визначення підходів до аналізу та управління змінами поведінкових факторів у сфері фінансових відносин.

У статті розглянуті питання узгодженості при формуванні моделей фінансової поведінки в частині врахування реальних і перспективних інтересів та можливостей, не ігноруючи при цьому значимості систем стримування та противаг. Наголошено, що для забезпечення відповідальної поведінки її зміни не повинні обумовлюватися лише інтересами та спонтанними рішеннями, а мати спрямований характер. Визначені умови, за яких поведінка перетворюється в ресурс, здатний реально спрямовувати та упорядковувати важливі для суспільства відносини, зокрема в управлінні фінансовою діяльністю. Обґрунтовано, що функціональна взаємодія інтересів, поведінки та відповідальності в ході вирішення проблем сучасного фінансового господарства на всіх рівнях, стримується недостатнім втіленням інституту відповідальності в систему управлінських рішень. Зазначено про відсутність

<https://a-economics.com.ua/index.php/home/about> ISSN 3041-2129

єдності та цільової спрямованості в межах спільної методологічної основи, яка поєднує всі складові поведінкового ланцюга і здатна надати поведінковим факторам статусу генератора системи модифікації фінансових відносин.

Для адекватної реалізації причинно-наслідкових зв'язків між поведінкою та відповідальністю і на цій основі дотримання та збалансування публічних і приватних інтересів, запропоновано підхід щодо їх розгляду в якості процесу та системи. Основою такого підходу визнано об'єктивність представлення поведінки та відповідальності як мережі подій і процесів, що формуються індивідуально та під впливом зовнішніх чинників. Одночасно наголошено на їх представленні і як системи, що включають певні типи поведінки та форми відповідальності, а притаманні системі властивості дозволяють вирішити наскільки її елементи пов'язані та співставні для розв'язання поставлених цілей, формуючи орієнтацію для оцінки і вибору майбутніх змін поведінки та відповідальності. Зазначено, що в теоретичному форматі це сприятиме повнішому розкриттю їх сутності та змістовного наповнення, а на практичному рівні - формуванню їх нових моделей.

Ключові слова: поведінкові фінанси, фінансові відносини, поведінкові фактори, поведінкова економіка, фінансова поведінка, фінансова відповідальність, зміни, процес, система.

Oleg Onyshko

Doctoral student of the Department of Public Finance,
State Tax University, 08200, Ukraine,

Onyshko_ov@ukr.net

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-6286-0856>

Abstract. The purpose of the article is to define approaches for analyzing and managing changes in behavioral factors within the field of financial relations. The

article examines the issues of consistency in forming financial behavior models, particularly concerning the consideration of both current and prospective interests and opportunities, without ignoring the significance of a system of checks and balances. It is emphasized that to ensure responsible behavior, its changes should not be determined solely by interests and spontaneous decisions, but should have a directed nature. The conditions under which behavior transforms into a resource capable of genuinely directing and structuring socially important relations, specifically in the management of financial activities, are identified. It is argued that the functional interaction of interests, behavior, and responsibility in solving the problems of modern financial management at all levels is constrained by the insufficient implementation of the institution of responsibility into the system of management decisions. The lack of unity and a clear purpose within a common methodological framework that combines all components of the behavioral chain and can grant behavioral factors the status of a generator for the system of financial relations modification is noted. For an adequate realization of the cause-and-effect relationships between behavior and responsibility, and based on this, for maintaining and balancing public and private interests, an approach is proposed to view them as a process and a system. The basis of this approach is defined as the objectivity of representing behavior and responsibility as a network of events and processes formed individually and under the influence of external factors. At the same time, their representation as a system is emphasized, which includes certain types of behavior and forms of responsibility. The properties inherent in the system allow for determining how its elements are connected and comparable for achieving the set goals, forming an orientation for assessing and choosing future changes in behavior and responsibility. It is noted that, on a theoretical level, this will contribute to a more complete disclosure of their essence and content, and on a practical level, to the formation of their new models.

Keywords: behavioral finance, financial relations, behavioral factors, behavioral economics, financial behavior, financial responsibility, changes, process, system.

Постановка проблеми. Зміни у сфері поведінкових факторів посідають особливе місце для розуміння динаміки процесів, які відбуваються сьогодні та в подальшому, визначаючи безпеку держави та життєзабезпечення її громадян, особливо в умовах загрозливих наслідків військової агресії росії. При цьому, враховуючи опосередковування фінансами практично усіх сторін суспільного життя, як «...феномену фінансової опіки щодо економіки і господарства загалом, коли важлива не просто вартість, і не просто капітал, а фінанси...які перетворилися на субстанціональну силу, визначальну й вирішальну» [1, с. 11], проявляється особлива значимість саме поведінкових фінансів. Мова йде про формування та реалізацію усіма учасниками фінансових відносин відповідних моделей поведінки. Зважаючи, що це не відбувається автоматично, постає завдання виваженого вибору пріоритетів із врахуванням реальних і перспективних інтересів та можливостей, не ігноруючи при цьому значимості систем стримування та противаг. В цьому - фінансова основа стійкого функціонування вітчизняної економіки та держави в цілому. Подібні залежності мають також і глобальний вимір, що посилює важливість проведення відповідних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика встановлення, дотримання та збалансування публічних і приватних інтересів задля досягнення загального економічного інтересу та забезпечення належного функціонування усієї сукупності суспільних інтересів становить предмет підвищеної уваги науковців і практиків різних галузей і сфер. Саме у таких взаємозалежностях закладені засадничі передумови і гарантії успішності та прогресу соціально-економічного розвитку, зважаючи, що прийняття конкретного управлінського

рішення фактично є пошуком балансу між вигодою, витратами та ризиком, що вимагає глибокого високопрофесійного моніторингу та аналізу. Для розуміння суті означених проблем особливе значення являють, насамперед, методологічні підходи окремих концепцій лауреатів Нобелівської премії з економіки. Так, Г. Мюрдаль (1974 р.) звертав увагу на тому, що економічні рішення приймаються людьми під впливом загального складу їх мислення, особливо того середовища, в якому вони проживають, і ними керують різні мотиви та зазначав потребу концентрації уваги на взаємодії усіх цих сил [2]. Д. Норт (1993 р.) вважав, що функціонування економіки визначають як формальні юридичні закони, так і прийняті суспільством норми поведінки та стимули, що на відміну від юридичних норм змінюються лише поступово [3], а Дж. Стіглиць (2001 р.) наголошував на первинності формування відповідної системи регулювання, а не на фінансовій лібералізації, зокрема в країнах у періоди ринкових трансформацій [4]. Це також Д. Канеман, який отримав Нобелівську премію з економіки (2002 р.) за дослідження когнітивних відхилень та психологічних факторів, що впливають на прийняття рішень, та Р. Талер (2017 р.) [5] – за дослідження економічної поведінки, на окремих аспектах якого ми зупинимося далі по тексту.

Динамічне ускладнення економічної реальності чітко засвідчило формування нових закономірностей, які відрізнялися від класичних економічних теорій, побудованих на принципах раціональності. Запропоновані ними механізми не дозволяли пояснити та подолати виникаючі дисбаланси лише раціональними аспектами поведінки суб'єктів економіки. Одним із наслідків трансформації підходів до розуміння процесів формування поведінкових факторів стало виникнення у межах традиційної економічної теорії поведінкової економіки, яка враховує багатоманітність чинників, що впливають на прийняття людьми рішень і прогнозів [6]. Для пояснення фінансової поведінки науковці окреслюють важливість використання

понятійного ланцюга, у складі якого ключове місце посідають потреби [7] та фінансові інтереси [8]. Останні, переломлюючись через свідомість людей, проявляються у фінансовій поведінці та невіддільні від суперечностей, носіями яких вони виступають [9, с. 57]. На особливу увагу заслуговує позиція Б. Стеценка, який розкриваючи сутність фінансової поведінки, пов'язує її з фінансовою грамотністю, якістю фінансової освіти за її окремими видами: формальна, неформальна та інформальна освіта [10].

Зважаючи на багатоаспектність фінансової поведінки, особливого значення в процесі її дослідження посідають аналіз та обґрунтування особливостей її формування у окремих сферах, до прикладу на ринку праці [11], у домогосподарствах [12], зокрема на ринку фінансових послуг [13].

Узагальнення та втілення надбань зарубіжних та вітчизняних науковців сприяло якісній трансформації фінансових відносин для досягнення поставлених цілей на різних рівнях в умовах невизначеності щодо прийняття відповідних рішень.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на вагомість внеску науковців, присвяченого розвитку теоретичних і методологічних основ поведінкових теорій як предмету опосередковування потреб людини, в той же час значно менше уваги приділяється аналізу поведінки в якості функціональної компоненти, ресурсу, здатного реально спрямовувати та упорядковувати важливі для суспільства відносини, зокрема в управлінні фінансовою діяльністю. У додаток до цього принципово зазначити, що до окресленого в літературі ланцюга «фінансові інтереси – фінансова поведінка» не завжди додається категорія відповідальності, що здатна змінити орієнтаційну спрямованість як фінансових інтересів, так і фінансової поведінки. Зважаючи, що наслідки відповідальності для її суб'єкта є чинником оптимізації його реальних ризиків, а для фінансової системи чинником мінімізації її ризиків для досягнення її стійкості, особливий

інтерес являє розширення змістовних характеристик зазначеного ланцюга фінансовою відповідальністю. Такий інтерес пояснюється динамікою деструктивних форм поведінки окремих учасників фінансових відносин, що перешкоджає системному, багатовекторному вирішенню багатьох фінансових проблем. Цього потребує і поява нових класів продуктів, послуг, технологічних процесів, нових способів адаптації та взаємозв'язків, внаслідок всеохоплюючого прискореного розвитку інформаційних та комунікаційних новацій у суспільних відносинах, що свідчить про потребу подальших наукових розвідок.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення підходів до аналізу та управління змінами поведінкових факторів у сфері фінансових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінантна роль фінансових відносин для забезпечення ефективного функціонування суспільних відносин та вирішення їх нагрітих проблем, спрямовує прийняття фінансових рішень пов'язувати з відповідною поведінкою суб'єктів фінансових відносин. При цьому, в потоці таких рішень принципово враховувати складність феномену поведінки, коли в процесі розвитку ринкових і соціальних відносин і зв'язків, відбувалося розширення сукупності чинників, які впливають на економічну поведінку [11, с. 15].

Не відкидаючи об'єктивність індивідуалізму учасників ринку, що полягає у переважанні їхніх власних інтересів при прийнятті рішень [14], обґрунтованим постає бачення, що фінансова поведінка — це сукупність дій та рішень суб'єкта в сфері фінансів, що відображає унікальні характеристики особистості, рівень знань, емоційний стан, вплив зовнішніх та внутрішніх мотиваційних чинників [15]. Згідно з теоріями поведінкових фінансів, індивіди часто керуються когнітивними спотвореннями (наприклад, ілюзією контролю, надмірною впевненістю, страхом втрат), які відхиляють їхні рішення від

традиційної моделі «homo economicus» [16]. Зазначене здатне призводити до нерациональної фінансової поведінки, що зумовлено відсутністю освіти або впливом емоцій та як підсумок – до помилок у розподілі ресурсів, надмірних ризиків, боргової залежності або втрати інвестицій, відповідно потреб суб'єкта фінансових відносин. Натомість, відповідальна поведінка як здатність оцінювати ризики, створювати резерви, планувати свій бюджет тощо сприяє прийняттю раціональних рішень, які враховують не лише поточну вигоду, а й довготривалі наслідки.

В той же час, на тлі існування множини підходів до трактувань поведінки, її видів та факторів формування, очевидно, що ці питання невіддільні та безпосередньо виходять на рівень проблематики відповідальності. Більш того, саме за їх взаємообумовленості та єдності з'являється реальна можливість забезпечити мобілізуючий вплив на активізацію джерел розвитку та реалізацію потенціалу фінансів. При цьому акцентування уваги на відповідальності жодним чином не спростовує вимоги, згідно якої саме інтереси є базисом формування поведінки. Однак, у контексті принципової важливості забезпечення відповідальної поведінки не можна ігнорувати тезу, згідно якої її зміни не повинні обумовлюватися лише спонтанними рішеннями, а мати спрямований характер. Ці вимоги, на нашу думку, важливо піднести до рівня загальнометодологічних основ дослідження поведінкової проблематики, враховуючи складність феномену поведінки, та одночасно й організації та оцінювання спрямованості застосування інструментарію державного регулювання.

У суспільному вимірі з позиції держави та інших учасників ринку, адекватність поведінки передбачає її підкріплення дієвими правилами, які вже існують або прийняття нових. При цьому роль держави не може обмежуватися лише адміністративним заходами, потрібне її виважене, у певних межах втручання у суспільні відносини, зокрема й шляхом фінансового втручання, що,

як засвідчує практика, постає вкрай складною проблемою. Це підтверджують й відповідні дослідження, у яких стверджується, що використання традиційного макроекономічного інструментарію в Україні не завжди призводило до очікуваних змін через неузгодженість регуляторної системи, представленої державною владою, та мотиваційною, що формується соціальними інститутами [17, с. 47].

Не менш значимою в контексті загальнометодологічних є вимога, що пов'язана з опануванням існуючих, особливо нових правил, слідування ним, що виходить, насамперед, на рівень інформованості та подальших контролю й відповідальності. Дієвість останніх, в свою чергу, невіддільна від рівня довіри до таких правил, що визначається, в першу чергу, їх пов'язаністю з інтересами учасників фінансових відносин. Відтак, ми власне знову повертаємося до інтересів і вищезазначений поведінковий ланцюг відповідно замикається ними.

Однак, на практиці виявляється, що подібні взаємозв'язки, як правило, чітко не прописані, по-перше, тому, що вони не відносяться до загальновизнаних і їм не приділяється належної уваги, та, по-друге, тому, що виконання такої комбінації важко досягти. Елемент відповідальності, якщо і присутній, то відображається у своєрідній формі. Він розглядається переважно ізольовано, обмежуючись лише вказівкою на таку відповідальність, не конкретизуючи персональних суб'єктів і реальних механізмів її реалізації. Це призводить до втрати потенціалу цього інституту і не забезпечує його втілення в систему управлінських рішень, а в більш широкому підході – в систему модифікацій фінансових відносин.

Для прикладу досить звернутися до масштабних заходів в економічній організації банківської системи для збереження її ліквідності та стабільності, зокрема в частині зменшення непрацюючих кредитів (NPL). Проте очевидно, що високу частку таких кредитів, яка створює значні загрози для ліквідності банків, недостатньо пояснити лише використанням економічного підходу. Ідея

А. Сміта, на яку посилається Н. Фергюсон у своїй праці «Глобальний занепад. Як помирають інститути та економіки», а саме те, «...що застій та зростання є результатом дії «законів та інститутів» [18, с. 19], може до певної міри вказувати, що це також прогалини в процесах правил, якими керуються, поведінки та відповідальності клієнтів банку, що мають місце у функціонуванні окремих банків, і банківської системи в цілому. Вони мають стати ключовими об'єктами управління не просто як сукупність, що не відображає реальних механізмів їх втілення, а їх перетворення в інструмент неперервного процесу розвитку. Зокрема щодо наведеного прикладу це може бути створення спеціалізованої платформи для роботи з проблемними активами шляхом інноваційних рішень, серед яких, з одного боку, дистанційна ідентифікація клієнтів, мобільні фінансові додатки, а з іншого – широкомасштабні інформаційні компанії в напрямку підвищення фінансової грамотності, що спрямовані також і на розширення клієнтської бази.

Відповідальність, згідно Тлумачного словника української мови у її загальному розумінні, це «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова» [19, с. 317]. Відповідальність у сфері фінансів — це усвідомлення і прийняття наслідків власних рішень, прагнення діяти в рамках етичних та правових норм, а також забезпечувати довгострокову фінансову стабільність. Це засвідчує важливість поєднання в дослідженнях економічного та правового підходів, що «...дозволяє отримати синергетичний ефект під час аналізу зв'язку між інноваціями та регулюванням», деталізуючи, що «Суто економічний підхід виступає за мінімальні регуляторні обмеження для заохочення духу підприємництва, тоді як суто юридичний – наголошує на важливості підтримки цілісності ринку та збереження системної стабільності» [20]. Разом з тим, наші дослідження [21] підтверджують існування багатьох прогалин вже на понятійному рівні, що перешкоджають орієнтації на досягнення критеріїв

ефективності в управлінні поведінковими аспектами з використанням інституту відповідальності.

Очевидно, що відповідальність тісно пов'язана з такими категоріями як самодисципліна, планування, прозорість і контроль [22] Якщо самодисципліна у персональних фінансах дозволяє уникнути боргової пастки та гарантує фінансову стабільність навіть у кризові періоди, то відповідальне корпоративне управління в частині прозорої звітності та належного управління ризиками забезпечує довіру з боку інвесторів і партнерів, зменшує ймовірність корпоративних скандалів, сприяє сталому розвитку компаній та підвищує їх конкурентоздатність.

До одного з прикладів для широкого розуміння поняття відповідальності можна віднести й практику неузгодженості процесів стратегічного та оперативного планування, які здійснюються паралельно за відсутності їх належного перетину. Це здатне вказувати і на відсутність професійної відповідальності, адже навіть за певного контролю за поточними показниками, однак не узгодженими із стратегічними цілями, створює ризики для досягнення поставлених цілей. Тобто, встановлення центрів відповідальності включає потребу чіткої розробки системи планування.

Фінансова відповідальність – це фундамент довіри між учасниками ринку, зростання репутації компанії та мінімізації несподіваних ризиків. Зокрема, в корпоративному управлінні відповідальність проявляється у встановленні прозорих процедур, належному розкритті інформації, виконанні соціальних зобов'язань, що створює передумови для стабільного розвитку та залучення інвестицій. Тобто, причинно-наслідкові зв'язки між поведінкою та відповідальністю це основа і форма перебудови системи взаємодії учасників фінансових відносин, що включає механізм регулювання і розподілу переваг і ризиків для учасників відносин і держави, формування системи гнучких (нестандартних, нестійких) фінансів, особливо в умовах цифровізації.

Щодо останньої, досить показовим є зв'язок зазначеного механізму із специфікою проведення фінансово-кредитних операцій у цифровому просторі, коли може бути зниження або повне усунення гарантій, які надавалися власникам та одержувачам коштів (безпека вкладу). Вся відповідальність перекладається на самих учасників фінансових операцій, як це відбувається під час використання фінансових двосторонніх платформ. Така фактична відсутність зобов'язань притаманна не лише сфері вкладів і позик, операцій страхування, а й грошовому обігу. Оператори криптовалютних систем не несуть жодних зобов'язань перед користувачами щодо підтримки курсу криптовалюти і навіть щодо її функціонування. Тут можна вести мову про певні переваги внаслідок відсутності централізованого регулятора, здатного нав'язати свої рішення власникам криптовалют, проте вони супроводжуються зниженням стабільності і надійності криптовалют.

Отже, зазначене лише чіткіше ілюструє потребу узгодження та функціональної взаємодії інтересів, поведінки та відповідальності усіх учасників фінансових відносин при вирішенні проблем сучасного фінансового господарства на всіх його рівнях через набуття ними загального характеру. Така все загальність, на наш погляд, полягає в необхідності зміни логіки управління цими явищами шляхом: 1) переходу від констатації їх об'єктивності до втілення процесного і системного підходів в ході реалізації їх сутності; 2) врахування причинно-наслідкових зв'язків при визначенні тактики і стратегії їх змін; 3) зважаючи на специфіку формування кожного із перелічених явищ. Такі рішення дозволять поєднати в єдину систему всі рівні і види поведінкових чинників для досягнення вищого ступеню управління ними, а відтак, створити підґрунтя для ефективного розв'язання існуючих та запобігання потенційним фінансовим проблемам.

Наголошуючи на вагомості єдності окреслених підходів, разом з тим до найбільш дієвих та ефективних нами віднесено як передумову розгляд

поведінки та відповідальності саме в якості і процесу, і системи. В теоретичному форматі це сприятиме повнішому розкриттю їх сутності та змістовного наповнення, а на практичному рівні - формуванню їх нових моделей. Очевидно, що і поведінку, і відповідальність логічно представити як мережу певних подій і процесів, що формуються індивідуально та під впливом зовнішніх чинників, хоча пропорції між ними відмінні для цих явищ. Одночасно це і системи, що включають певні типи поведінки та форми відповідальності, а притаманні системі властивості дозволяють вирішити наскільки її елементи пов'язані та співставні для розв'язання поставлених цілей, досягнення загального успіху, формуючи орієнтацію для оцінки і вибору майбутніх змін. Використання зазначених підходів дозволяє не лише повніше охарактеризувати сформовані тренди, але й управляти майбутніми змінами поведінки і відповідальності з метою повнішого використання їх потенціалу.

Висновки. Усвідомлене формування моделей фінансової поведінки, що враховує реальні і перспективні інтереси та можливості, не ігноруючи при цьому значимості систем стримування та противаг, становить фінансову основу стійкого функціонування економіки та держави в цілому.

Інтереси є базисом формування поведінки, однак для забезпечення відповідальної поведінки її зміни не повинні обумовлюватися лише спонтанними рішеннями, а мати спрямований характер. Це передбачає її підкріплення: 1) дієвими правилами, які вже існують, або прийняття нових; 2) виваженим втручанням держави, що включає адміністративні і фінансові заходи; 3) механізмами відповідальності усіх учасників відносин. За таких умов поведінка перетворюється в ресурс, здатний реально спрямовувати та упорядковувати важливі для суспільства відносини, зокрема в управлінні фінансовою діяльністю.

Узгодження та функціональна взаємодія інтересів, поведінки та відповідальності при вирішенні на всіх рівнях проблем сучасного фінансового

господарства стримуються недостатнім втіленням інституту відповідальності в систему управлінських рішень. Мова йде про відсутність єдності та цільової спрямованості в межах спільної методологічної основи, здатної надати поведінковим факторам статусу генератора системи модифікації фінансових відносин.

Елемент відповідальності, якщо і присутній, проте відображається у своєрідній формі, переважно ізольовано, обмежуючись лише вказівкою на таку відповідальність, не відображаючи персональних суб'єктів виконавців та реальних механізмів її реалізації, що потребує відповідних змін.

В ряду дієвих підходів до адекватної реалізації причинно-наслідкових зв'язків між поведінкою та відповідальністю і на цій основі дотримання та збалансування публічних і приватних інтересів, важливим постає їх розгляд в якості процесу (мережа подій і процесів, що формуються індивідуально та під впливом зовнішніх чинників) та системи (сукупність певних типів поведінки та форм відповідальності). Це сприятиме в теоретичному форматі повнішому розкриттю їх сутності та змістовного наповнення, а на практичному рівні - формуванню їх нових моделей.

Література

1. Ільїн В. В. Фінансова економіка як регулятор глобального розвитку. [«Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей»]: матеріали V Міжнародних філософсько-економічних читань (28–29 травня 2012 р., Львів). Львів, 2012. С. 49.
2. Myrdal G. The Challenge of World Poverty: A World Anti-Poverty Program in Outline. *October 2009. American Anthropologist* 74(1-2):55 – 58 DOI: 10.1525/aa.1972.74.1-2.02a00490

3. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. *Cambridge University Press*, 1990. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.
4. Stiglitz J. E. Principles of Financial Regulation: A Dynamic Portfolio Approach. *The World Bank Research Observer*. 2001. Т. 16, № 1. Р. 1–18.
5. Thaler R. H., Sunstein C. Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness. *Penguin*, 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/235413094_NUDGE_Improving_Decisions_About_Health_Wealth_and_Happiness.
6. Баранов В. В. Роль поведінкової економіки в розумінні прийняття економічних рішень. *Академічні візії*. 2024. № 28. С. 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10691679>.
7. Держава. Фіск. Великий бізнес : монографія / В. Федосов та ін. ; за наук. ред. В. Федосова. Київ : КНЕУ, 2025. 749 с.
8. Бондарук Т. Г. Онишко С. В. Методологічні домінанти дослідження фінансової поведінки в умовах парадигмальних змін у фінансових відносинах. *Ефективна економіка*. 2025. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.2>
9. Пойда-Носик Н. Н. Фінансова безпека акціонерних товариств: теоретико-методологічний та практичний аспекти системного підходу: монографія. Чернігів: ЧНТУ, 2020. 304 с.
10. Стеценко Б. С. Інституційна фінансова інфраструктура: глобальні імперативи та українські реалії : монографія. Київ : КНЕУ, 2019. 247 с.
11. Якимова Н. С., Марценюк О. В., Байдін С. В. Концептуальні положення парадигми регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці. *Економіка і організація управління*. 2022. № 3 (47). С. 18–30.

12. Добрянська Н. Б. Вплив цифровізації на фінансову поведінку домогосподарств у сучасних умовах. *Український економічний часопис*. 2023 № 2. С. 26–30.
13. Дубина М. В., Тарасенко А. В., Тарасенко О. О. Сутність та особливості формування поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг. *Проблеми економіки*. 2021. № 4 (50). С. 163–172.
14. Lyons B. Competition Policy, Bailouts and the Economic Crisis. *CCP Working Paper*. 2009. № 4. Р. 28. URL: <https://www.ecares.org/ecare/personal/sapir/lyons.pdf>.
15. Thaler R. Misbehaving: The Making of Behavioral Economics. *The Review of Austrian Economics*. 2015. Т. 30, № 1. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11138-015-0330-z>.
16. Поведінкова економіка: від теорії до практики: *міждисциплінарний навчальний посібник*. За наук. ред. І. Л. Татомир, Л. Г. Квасній. Трускавець: ПОСВІТ, 2022. 408 с.
17. Паєнтко Т. В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків: *монографія*. Київ: ДКС центр, 2013. 294 с.
18. Фергюсон Н. Глобальний занепад. Як помирають інститути та економіки. 3-тє вид. Переклад з англ. К. Диси. Київ: Наш формат, 2022. 144 с.
19. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / редкол. В. В. Яременко та ін. Київ : Аконіт, 2008. Т. 1. 926 с.
20. Шелудько С. А. Регуляторні підходи до структури екосистеми фінансових інновацій. [«*Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти*»] : X Міжнародна науково-практична конференція. Національна академія статистики, обліку та аудиту. 20.10.2023. С. 49.
21. Онишко О. В. Роль правового інституту відповідальності у збалансуванні публічних і приватних інтересів. *Соціологія права. Науково-практичний журнал*. 2019. Вип. 3 (28). С. 50–54.

22. Нікіфоров П. О., Марич М. Г. Поведінкові фінанси: *навч. посібник*.
Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 144 с.